

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

Т.Ф. Бірюкова

« _____ 2024 р.

ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
підготовки бакалаврів
очної (денної) форми здобуття освіти
спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-професійна програма «Політологія»

Укладач: Хорішко Лілія Сергіївна, д.політ.н., професор кафедри політології

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри політології

Протокол № 5 від “16” січня 2024 р.
Завідувач кафедри політології
Є.Г. Цокур
(підпис)

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціології та управління

Протокол № 5 від “22” січня 2024 р.
Голова науково-методичної ради
факультету соціології та управління
Н.В. Горло
(підпис)

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Н.В. Горло
(ініціали, прізвище)

2024 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів – 3	Обов'язкова	
		Цикл дисциплін професійної підготовки	
Спеціальність 052 Політологія	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
Освітньо-професійна програма «Політологія»	Змістових модулів – 4	8-й	-й
		Лекції	
		22 год.	год.
		Семінарські заняття	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 8	12 год.	год.
		Самостійна робота	
		56 год.	год.
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія політичної модернізації» є засвоєння необхідних знань про класичні та перспективні моделі політичної модернізації, ознайомлення з основними категоріями та закономірностями здійснення модернізації провідних держав сучасності.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Теорія політичної модернізації» є засвоєння уявлень про політичну модернізацію як процес здійснення структурно-змістовних перетворень політичної системи; ознайомлення з методологічними підходами до аналізу сучасних проблем політичної модернізації; вивчення перспективних та класичних моделей модернізації; з'ясування сутності і шляхів подолання проблем модернізації; набуття навичок аналізу способів і методів політичної модернізації.

У результаті вивчення курсу студенти повинні:

знати:

- історичні етапи розвитку основних моделей політичної модернізації;
- вимоги щодо функціонування та модернізації системи політичного та державно-управлінського механізму сучасної держави;

- механізми прийняття та реалізації політико-управлінських рішень щодо модернізації політичних інституцій;
- особливості розвитку адміністративних систем країн світу в контексті модернізаційних процесів.

вміти:

- системно вирішувати проблеми політичного та державного управління шляхом використання досвіду та технологій політичної модернізації;
- застосовувати знання з під час аналізу політики розвитку та модернізації української держави;
- робити експертні та консультаційні висновки по профілю дисципліни;
- вміти аналізувати та надавати практичні рекомендації політикам щодо теоретичних та практичних аспектів політичної модернізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
<p>ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК02. здатність до аналізу та синтезу науково-технічної, природничо-наукової та загальнонаукової інформації.</p> <p>ЗК08 здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою, знання іноземних мов.</p> <p>ЗК09 схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії та культури, розуміння причино - наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності;</p> <p>РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.</p> <p>РН02. Вільно спілкуватися державною та однією з іноземних мов усно і письмово у професійній діяльності.</p> <p>РН03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.</p> <p>РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.</p> <p>РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично- дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p>	<p>Методи навчання: розповідь, конспектування, аналіз, частково-пошуковий метод, пояснювально-ілюстративний метод, порівняльний метод, метод проблемних ситуацій, робота з навчальною літературою.</p> <p>Контрольні заходи: опитування на семінарі, практичне завдання на порівняльний аналіз, написання есе</p>

<p>СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p> <p>СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.</p> <p>СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.</p> <p>РН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.</p> <p>РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>РН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.</p>	<p>Методи навчання: розповідь, конспектування, аналіз, частково-пошуковий метод, пояснювально-ілюстративний метод, порівняльний метод, метод проблемних ситуацій, робота з навчальною літературою</p> <p>Контрольні заходи: усна відповідь на семінарі, практичне завдання на порівняльний аналіз, написання есе</p>
---	--

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліни, які пов'язані з викладанням курсу «Теорія політичної модернізації»: «Теорія політики», «Теорія політичних систем», «Теорія міжнародних відносин».

Програма навчальної дисципліни

ЗМ І. Теоретико-методологічні основи та специфіка політичної модернізації

Теоретичні та політичні передумови дослідження модернізаційних процесів.

Передумови розгортання модернізаційних процесів світових політичних систем. Наукові дискусії відносно можливих шляхів прогресивного розвитку людства у всіх сферах життєдіяльності (І. Кант, Ф. Шиллер, Ф. Шеллінг, О. Конт, Г. Спенсер, М. Вебер).

Основні етапи формування теорії політичної модернізації

Активний науковий дискурс (С. Блек, І. Валерстайн, С. Ейзенштадт, Н. Еліас, Д. Ептер, Л. Пай, Т. Пірайнен, У. Растроу, Д. Рюшемейер, А. Турен, Ф. Фукуяма та інші) щодо моделей політичної модернізації (лінійної, парціальної, багатолінійної, акторної, структуралістської, фігураційної). Наукові розвідки українських науковців (М. Герасіної, О. Головка, В. Горбатенка, О. Данильяна, Г. Зеленько, О. Кіндратець, М. Михальченка, М. Панова та інших) щодо визначення поняття «політична модернізація», типології та критеріїв оцінювання рівня модернізованості політичних систем сучасності.

ЗМ 2. Політична модернізація в умовах сучасної політичної дійсності

Сучасний стан дослідження процесів модернізації політичних систем. Класичні та перспективні напрями дослідження політичної модернізації. До класичних відносять: 1) аналіз ендогенних та екзогенних факторів впливу на модернізаційні процеси; 2) визнання культурних і цивілізаційних цінностей важливою складовою суспільно-політичних змін; 3) виокремлення суб'єктів модернізаційної діяльності. Серед перспективних напрямів виокремлюють: 1) конкретизацію індивідуальних (політичний лідер) та колективних (еліта) суб'єктів дії, які володіючи ресурсами, формують порядок здійснення модернізаційних перетворень; 2) визнання

рівня інституціоналізованості суб'єкта одним із провідних чинників набуття ним владного статусу та отримання доступу до ресурсів; 3) визначення процедури та технологій політичної діяльності, направлених на оптимізацію модернізаційного процесу.

Політична модернізація: поняття та типи. Процеси модернізації пов'язані з практичним упровадженням якісних змін у функціонування структурних складових політичної системи та основних сфер життєдіяльності суспільства. Вони створюють передумови динамічного розвитку, високого рівня адаптації системи до викликів внутрішнього та зовнішнього середовища, вироблення національного модернізаційного проекту. Політичний розвиток представляє собою багатовимірний процес, пов'язаний із змінами у політичній поведінці, політичній культурі, в самій політичній системі суспільства. Процеси модернізації пов'язані з практичним упровадженням якісних змін у функціонування структурних складових політичної системи та основних сфер життєдіяльності суспільства. Вони створюють передумови динамічного розвитку, високого рівня адаптації системи до викликів внутрішнього та зовнішнього середовища, вироблення національного модернізаційного проекту, орієнтованого на досягнення відповідних суспільним потребам стандартів життя, необхідних для самореалізації кожної особистості

ЗМ 3. Політична еліта як суб'єкт модернізації політичних систем

Підходи до дослідження суб'єктності еліти в процесах модернізації політичної системи. Ліберальна та консервативна тенденції дослідження ролі еліти в процесах модернізації політичних систем. Трансформація дискурс них тем у структурний та процедурний підходи, які доповнюють одне одного. Перший направлений на здійснення аналізу соціально-економічних, політико-культурних передумов становлення демократичних інститутів, правил взаємодії в умовах модернізації. Другий – акцентує увагу на процедурі здійснення політико-модернізаційної діяльності, обумовленої використанням технологій та ресурсним потенціалом суб'єкта.

Політична еліта як суб'єкт модернізаційних процесів. Структурно-функціональні характеристики еліти забезпечують їй провідну роль в ініціюванні та практичній реалізації модернізаційної діяльності, направленої на забезпечення ефективного розвитку політичної системи. Процеси інституціоналізації сприяють розкриттю структурно-функціонального та ресурсного потенціалу еліти як провідного суб'єкта реалізації національного модернізаційного проекту, орієнтованого на досягнення стандартів якості життя, що відповідають суспільним потребам. Технологічна модель політичної модернізації – це сукупність послідовних етапів: усвідомлення необхідності відповідних дій, постановка цілей та завдань; розробка можливих сценаріїв модернізаційного проекту, їх практична реалізація; моніторинг, оцінювання ефективності проекту. Кожен з етапів передбачає використання конкретних технологій політичної діяльності. Запропонована технологічна модель може доповнюватися новими етапами чи технологіями, що обумовлюється особливостями політичної ситуації та рівнем інституціоналізації еліти.

Основні типи взаємодії еліти та суспільства в процесах модернізації політичних систем. Типи взаємодії «суспільство-влада» та «влада-суспільство» визначають способи впливу еліти на процеси управління політичною комунікацією та формування зворотного зв'язку, посилюючи дієвість модернізаційних перетворень. Формування першого типу взаємодії передбачає використання можливостей громадської думки та громадського лобізму, а другого – технологій залучення громадян до управління. Ефективність модернізаційних перетворень політичної системи обумовлюється чіткістю визначення стратегії двосторонньої взаємодії між елітою та громадянським суспільством у сфері публічної політики

ЗМ 4. Політична модернізація сучасних політичних систем

Зарубіжний досвід модернізації політичних систем. Модернізаційні перетворення в США та країнах Західної Європи. Перехід від авторитаризму до демократії як форма модернізації: досвід Іспанії і Португалії. Сучасна Латинська Америка на шляхах модернізації. Модернізація ісламських пост традиційних держав. Модель модернізації як конвергенція з «сучасним індустріальним» суспільством.

Особливості модернізації політичної системи України. Етапи модернізації політичної системи України. Проблеми та їх наслідки. Еліта як провідний суб'єкт модернізації політичної системи України. Проблеми інституціоналізації та їх вплив на якість модернізаційного процесу.

3. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів			
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Семінарські заняття, год		о/д ф.	з/дис т ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів	
			о/д ф.	з/дис т ф.	о/д ф.	з/дис т ф.						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	15	8	4	-	4	-	7	-	10	5	15	
2	15	8	6	-	2	-	7	-	10	5	15	
3	15	10	6	-	4	-	5		10	5	15	
4	15	8	6	-	2	-	7	-	5	10	15	
Усього за змістові модулі	60	34	22		12		26		30	30	60	
Підсумковий семестровий контроль залік	30								30	30	40	
Загалом		90						100				

5. Теми лекційних занять

№ Змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о./д.ф.	з./д.ф.
1	Передумови та етапи формування теорії політичної модернізації	4	
2	Політична модернізація: поняття та типи	2	
3	Підходи до дослідження суб'єктності еліти в процесах модернізації політичної системи	4	
4	Політична еліта як суб'єкт модернізаційних процесів	4	
5	Основні типи взаємодії еліти та суспільства в процесах модернізації політичних систем	4	
6	Український та зарубіжний довід модернізації політичних систем	4	
	Усього:	22	

6. Теми семінарських занять

№ Змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о./д.ф.	з./д.ф.
1	Теоретичні та політичні передумови дослідження модернізаційних процесів	4	

2	Політична модернізація: поняття та типи	4	
3	Особливості модернізації політичної системи України	4	
4	Зарубіжний довід модернізації політичних систем	2	
	Усього:	12	

8. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ ЗМ	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Підготовка до семінару, усна відповідь	Теорія політичної модернізації в теорії та практиці сучасної політичної науки Співвідношення понять «політична модернізація», «політична трансформація», «політичний розвиток», «глобалізація», «вестернізація», «традиційне суспільство», «сучасне суспільство». Характеристика етапів формування теорії модернізації. Основні аспекти трансформаційно-модернізаційних перетворень «Західного та Незахідного світу».	5 балів – чітка повна змістовна відповідь на питання, представлення авторської позиції. 4 бали – змістовна відповідь на питання, аргументованість відповіді. 3 бали – все вище перелічене, але при відсутності авторської позиції; 2 бали – змістовне доповнення. 1 бал – поверховий виклад матеріалу; 0 балів – відсутність відповіді	5
	Написання аргументованого есе	Перспективні моделі політичної модернізації	10 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8-6 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 5-3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних	10

			висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	2			15
2	Тестові завдання	Хто є автором книги "Третя хвиля демократії": 1) М.Вебер; 2) С. Хантінгтон; 3) Х.Лінц. Що на думку Д. Растоу, виступає передумовою модернізаційних перетворень: 1) Військова сила; 2) Національна єдність; 3) Політичні інститути.	Тестові завдання передбачають вибір одного варіанта відповіді. кожна правильна відповідь на тестове завдання оцінюється в 2.5 бали, неправильна – 0 балів	5
	Написання аргументованого есе	Проблеми модернізації політичної системи України	10 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8-6 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 5-3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	10
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	2			15

3	Підготовка до семінару, усна відповідь	Характеристика видів модернізації за сферами діяльності: економічна, політична, соціальна. Основні ознаки, наслідки (політична, економічна, соціальна сфери) та критерії модернізації політичних систем. Класифікація типів (органічна, неорганічна, екзогенна, ендегенна тощо) модернізації політичних систем.	5 балів – чітка повна змістовна відповідь на питання, представлення авторської позиції. 4 бали – змістовна відповідь на питання, аргументованість відповіді. 3 бали – все вище перелічене, але при відсутності авторської позиції; 2 бали – змістовне доповнення. 1 бал – поверховий виклад матеріалу; 0 балів – відсутність відповіді	5
	Написання аргументованого есе	Політична еліта як суб'єкт політичної модернізації	Аргументоване есе складається з таких структурних елементів: вступу, де студент декларує власну точку зору на проблему, поставлену у заголовку есе; щонайменше трьох аргументів на користь власної точки зору; висновку, де попередні результати синтезуються та інтегруються у більш глобальний контекст.	10
Усього за ЗМ 3 контр. заходів	2			15
4	Підготовка до семінару, усна відповідь	Етапи модернізації політичної системи України. Національні проекти модернізації політичної системи. Способи та методи модернізації політичної системи України. Проблемні аспекти модернізаційних процесів та їх наслідки.	5 балів – чітка повна змістовна відповідь на питання, представлення авторської позиції. 4 бали – змістовна відповідь на питання, аргументованість відповіді. 3 бали – все вище перелічене, але при відсутності	

			авторської позиції; 2 бали – змістовне доповнення. 1 бал – поверховий виклад матеріалу; 0 балів – відсутність відповіді	
	Написання аргументованого есе	Перспективи модернізації політичної системи України	10 балів – повна змістова робота, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8-6 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 5-3 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2-1 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	10
Усього за ЗМ 4 контр. заходів	2			15
Усього за змістові модулі контр. заходів	8			60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5

Залік	Усна відповідь на питання	Питання для підготовки і тести розміщено у Moodle	Розгорнуте висвітлення двох питань: теоретичного характеру (max 15 балів) та тестове завдання (max 5 балів).	20
	Практичне завдання – індивідуальне дослідницьке завдання	Оцінити рівень модернізованості політичної системи за вибором. Критерії для порівняння: ідентичності , що характеризує ступінь і характер розвитку політичної культури особистості; легітимності , що характеризує ступінь і мотиви публічної підтримки існуючих механізмів політичного управління; участі , що показує ступінь перетворення політично пасивного населення на активне завдяки його участі у виборах, діяльності партій, суспільних рухів і т. д.; дистрибуції , що показує ступінь рівності в суспільному розподілі можливостей і благ; проникнення , тобто ступінь руйнування партикуляризму, вузькості інтересів, міщанства та сепаратизму	Наявність всіх складових та логіка у презентації матеріалу – 20 -15 балів Відсутність декількох складових – 15-10 балів Відсутність декількох складових або не відповідність змісту – 10 -5 балів Не розкрито зміст та не всі складові – 5-1 бали	20
Усього за ПСК				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Баранівський В. Ф. Політологія: підручник. Київ : НАУ, 2016. 235 с.
2. Глобалізація та політика національної безпеки : підручник / Сокольська Т., Юхименко П. та інші. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 408 с.
3. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ : Генеза, 2006. 400 с.
4. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич : ВФ «Відродження», 2004. 488 с.
5. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 256 с.

Додаткова:

1. Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія. Київ: Видавничий центр «Академія», 1999. 240 с.
2. Горбатенко В. П. Проблеми політичної модернізації українського суспільства. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Збірник науково-експертних матеріалів* / за ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. 94 с.

3. Кіндратець О. М. Євроінтеграція України як фактор «мотивованої» модернізації. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. № 72. С. 824–829.
4. Стратегічні комунікації суб'єктів політики в умовах сучасної політичної дійсності : колект. монографія / за заг. ред. Хорішко Л. С. Запоріжжя : Видавн. дім «Гельветика», 2021. 178 с.
5. Хорішко Л. С. Інституціоналізація еліти в процесах модернізації політичних систем: моног. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2018. 400 с.
6. Fisun O. Neopatrimonialism in Post-Soviet Eurasia. Stubborn Structures: Reconceptualizing PostCommunist Regimes / Edited by Bálint Magyar. Budapest-New-York: CEU Press, 2019. P. 75–96.
7. Matsiyevsky Y. Mixed Values and Societal Constraints: The Weak Prospects for Authoritarianism in Ukraine. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization Institute for European, Russian, and Eurasian Studies*. The George Washington University Advanced Publishing. Vol. 29 (2), 2021. P.135-158.

Інформаційні ресурси:

1. Грицун Р. Декомунізація у Європі. Досвід Польщі, Чехії та Естонії для України. *Трибуна*. <https://tribuna.pl.ua/news/dekomunizatsiya-u-yevropi-dosvid-polshhi-chehiyi-taestoniyi-dlya-ukrayini/>
2. Дем'яненко, О. О. Громадянське суспільство та політична модернізація: основні аспекти кореляції. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/id/eprint/4298>
3. Клочко А.А. Розвиток механізму взаємодії політико-управлінської еліти і громадянського суспільства в процесі модернізації публічного управління в Україні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1972>
4. Крупник А. С. Громадські ради в Україні: пошук найкращого формату діяльності. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2018/09/03/gromadski-radi-v-ukrayiniposhuk-naykrashhogo-formatu-diyalnosti/>
5. Хорішко Л. С. Досвід інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи Туреччини (1919 – 1930 рр.). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_134_94.
6. Хорішко Л. С. Перспектив інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи України. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7378/7402>